

דפים קכה – קכו

ר.ג. א. האם מותר לעשות אהל עראי בשבת וביום טוב, או להוסיף על הקיים?

ב. פקק החלון – באלו אופנים מותר לפקוק בו בשבת?

ג. נגר (= יתד) – כיצד נועלים בו את הדלת בשבת? ומה דין קנה שהתקינו בעל הבית להיות פותח ונועל בו?

א. אין עושים אהל עראי בתחילה (גזרה משום אהל קבוע. רמב"ם כב, כז). היה כבר אהל (טפח) ובא להוסיף עליו; לרבי אליעזר אסור ולחכמים מותר. ואין חילוק בין שבת ליום טוב לענין זה.

א. לפרש"י אין איסור אלא בגג, אבל בדופן – מותר לפרוס מחיצה עראית וכדו', שאינה בגדר 'אהל' [אא"כ יש שם כבר גג והמחיצה נצרכת לו. ערש"י עירובין מד. ובמפרשים]. והתוס' כתבו להוכיח שאם זו מחיצה המתרת, כגון דופן הנצרכת להכשר סוכה – דינה כדין גג. ולרש"י אפילו מחיצה המתרת מותר לעשותה (ער"ן; רש"י סוכה טז:). ויש מי שכתב בדעת רש"י לחלק בין מחיצה המתרת דין דאורייתא למתרת בדרבנן (ע' הדושי הגרז"ר בנגיס ח"א י, ה).

ב. להלכה, מוסיפים על אהל עראי בשבת (עפ"י עירובין קב: רמב"ם שבת כב, כז; או"ח שטו, ב).

ג. כשם שאין עושים אהל עראי בשבת, כך אין סותרים אותו – גזרה אטו סתירת אהל קבוע. ועשיית אהל קבוע וסתירתו אסורים מדאורייתא משום תולדת הבונה והסותר (עפ"י רמב"ם שבת כב, כז י, ג טו).

ב. פקק החלון (כגון לוח עץ וכדו'); רבי אליעזר אומר: בזמן שהוא קשור ותלוי (שאינו מגיע לקרקע. רש"י) – פוקקים בו. ואם לאו אין פוקקים בו מפני שנראה כמוסיף על הבנין, וסבר רבי אליעזר אסור להוסיף על אהל עראי בשבת וביום טוב. וחכמים אומרים: בין כך ובין כך פוקקים בו (וסתם משנה בסוף המסכת כחכמים. עפ"י רש"י קנז).

רבי אבא בשם רב כהנא פירש שיטת חכמים כרשב"ג [של קנה והריות], שאפילו ללא קשירה וללא תלוי מותר ודי בכך שהזמינו במחשבתו לפקוק בו. ואילו רבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן פירש שחכמים היינו רבי יהודה [של נגר הנגרר] המצריך שיהא קשור ואעפ"י שאינו תלוי. רבי יצחק נפחא דרש הלכה כרבי אליעזר. ורב עמרם הקשה עליו מסתם משנה להלן שלמדו ממעשה שפוקקים בדבר שאינו קשור ותלוי, ו'מעשה – רב'.

א. התוס' מפרשים [שלא כרש"י] שרבי יהודה הצריך קשירה משום איסור טלטול ולא משום 'בנין'. וגם רבי אליעזר, מלבד מה שאוסר להוסיף על אהל עראי, אוסר לפקוק משום טלטול בדבר שאין תורת כלי עליו, כגון שאין לו בית יד. (לכאורה משמע מדבריהם שאם יש לו בית יד מותר לפקוק בו לרבי יהודה אעפ"י שאינו קשור. וכן צדד הרא"ש שתיקון כלי מועיל כקשירה).

ב. פסק הרי"ף כמסקנת הגמרא שפוקקים אפילו אינו קשור ותלוי. ופירש הרא"ש שבמחשבה בלבד שמתקינו לכך די (רא"ש). ויש מפרשים בדעת הרי"ף שלהלכה צריך שיהא לו 'תורת כלי' (ע' מלחמות ה'; רשב"א). וכ"כ הר"ן אלא שכתב שמסתבר אם נשתמש בו מבעוד יום, היינו 'תורת כלי' ומותר. וכיון שמן הסתם מדובר בפקק כזה שכבר נשתמשו בו, לכך סתם הרי"ף דבריו להתיר.

ג. נגר הקשור בדלת ואינו נגרר על הקרקע – נועלים בו. והנגרר על הקרקע, שראשו אחד תלוי וראשו אחד על הקרקע (והוא הדין כששני ראשיו על הקרקע. תוס' בשם הרשב"א); לתנא קמא במשנת עירובין [דהיינו

רבי אליעזר דמתניתין. עולא], נועלים בו במקדש אבל לא במדינה, משום 'שבות'. ולרבי יהודה מותר אף במדינה, ואיזהו שבמדינה אסור – כל שאינו לא קשור ולא תלוי.

[מפשט סוגיתנו משמע שהנגר דינו כקנה שבסמוך; לרשב"ג מותר בטלטול בהזמנה בלבד, והלכה כמותו לרבי יוחנן רק כאשר תורת כלי עליו. ורבי יצחק נפחא פסק כרבי אליעזר דמתניתין שאוסר, ורב עמרם חולק כאמור לעיל].

א. התוס' הביאו בשם הרשב"א שגם כששני ראשיו על הקרקע, אם הוא קשור דינו כראשו אחד על הקרקע. והמאירי כתב שכששני ראשיו על הקרקע הריהו כמי שאינו קשור.

ב. רש"י מפרש שלתנא קמא, המזנה על הקרקע ואינו קשור, אסור מהתורה משום 'בונה'.

והתוס' והרשב"א והריטב"א חולקים וסוברים שלדעת רבי אבא בר כהנא ורבי יוחנן אינו אסור משום 'בונה' כלל אלא משום טלטול בעלמא. וכן בקשור שאינו תלוי החמיר רבי אליעזר רק משום טלטול, לפי שהוא תשמיש לבית ואינו ככלי. ואולם רב יהודה בשם שמואל שפסק בעירובין הלכה כרבי יהודה, סובר ששייך בנין בנגר ולכך מצריך קישור, כדי להוציא מאיסור בנין.

והרמב"ן כתב: תלייה שהצריכו, בפקק או בנגר או בקנה – משום גזירת בנין הצריכו, שכל דבר התלוי הריהו טלטל ואינו מבטלנו במקומו. ואילו קשירה בכלם – משום היתר טלטול.

ג. להלכה נפסק על פי הסוגיא בעירובין (קא-קב) שצריך שיהא קשור ואין די לו בהזמנה [ויש חילוק אם יש בראשו גלוסטרא (= כעין תפוח באחד מראשיו, וראוי לכתוש בו) אם לאו (ע' בפרטי הדינים בעירובין שם, במקדש ובמדינה)], וחמור דינו מפקק החלון (עפ"י הרא"ש; או"ח שיג, א). ויש אומרים שאם עשה בו מעשה להתקינו לכך אין צריך קשירה (ע' ברא"ש שצדד בזה, וכן משמע בב"י שאם עשה לראשו גלוסטרא מותר בלא קשירה, אבל מבהגר"א משמע בדת הטור שלא כדבריו. כן כתב בבאה"ל שיג ד"ה אם יש. וברמב"ם (שבת כו, י) מבואר שאם 'ניטל באגדו' אין צריך שיהא קשור. ע"ש בכס"מ). נגרים שלנו העשויים ככלי וניכר שמשמשים לדלת – מותר לנעול בהם ללא קשירה (חיי אדם לטי, י בשם הב"י. וכן נראה מדברי הרשב"א והר"ן בסוגיא. מובא בספר בנין שבת עמ' כא).

קנה שהתקינו בעל הבית להיות פותח ונועל בו; בזמן שהוא קשור ותלוי בפתח – פותח ונועל בו. אין קשור ותלוי – לתנא קמא (דהיינו רבי אליעזר דמתניתין, או רבי יהודה דעירובין המצריך לפחות קשירה) אין פותח ונועל בו. רשב"ג אומר: מתוקן (= מזומן) אף על פי שאינו קשור.

אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: הלכה כרשב"ג. ובארו בגמרא שרשב"ג עצמו מתיר במחשבה אפילו אין עליו תורת כלי [כשם שמתיר חריות של דקל שנמלך עליהן לשיבה], ואולם בזה רבי יוחנן לא סבר כמותו, ומצריך שיהא לו תורת כלי.

א. רש"י פירש 'תורת כלי' – שיהא ראוי לשימוש כלשהו. ורבנו תם פירש שהתקינהו והכינהו במעשה לאותו דבר, ואפילו אינו ראוי לשימוש אחר. וכן משמע בשלחן-ערוך (שח, י; מג"א. ובס' שיג, א הובאו בשו"ע שתי הדעות בלא הכרעה).

והלכה כרבי יוחנן שצריך שיהא בו תורת כלי (רי"ף וש"פ). וכתב הר"ן שאם כבר נשתמשו בו מלפני השבת, היינו 'תורת כלי'.

ב. התוס' פרשו שהקנה המדובר כאן משמש כעין מפתח, להכניסו במנעול ולנעול באמצעותו. ואולם המגן-אברהם (שיג סק"ב) פסק עפ"י דברי הרא"ש שתוחבו בכותל בסמוך לדלת, כעין נגר. ולכן אין מועילה בו מחשבה בלבד אלא צריך מעשה להתקינו, משא"כ אם סוגר בו את המסגרת או שני חצאי הדלת בלבד (פמ"ג, מובא במשנ"ב שם).

דף קכו

רד. כיסויי הכלים שאין להם בית אחיזה – האם ניטלים הם בשבת?

כיסויי הכלים שאין להם בית אחיזה; לדברי תנא קמא – אינם ניטלים בשבת. ולדברי רבי יוסי, כיסויי קרקעות אינם ניטלים אבל כיסויי שאר כלים – ניטלים.

רב יהודה בר שילא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: מדובר כשיש תורת כלי לכיסויים (לפרש"י (וכ"מ ברב"ד), שראויים לשימוש אחר. לתוס' ושאר ראשונים, שהותקנו והוזמנו במעשה לשמש כיסוי לכלי). ובכיסוי קרקע ממש, כגון בור ודות – לדברי הכל אסור כשאין להם בית אחיזה (רש"י: מפני שנראה כבונה. תוס': משום טלטול). בכלים המטלטלים – לדברי הכל מותר (שהרי יש עליהם תורת כלי). לא נחלקו אלא בכלים שחיברום לקרקע, וללשון אחרת: כיסוי תנור (המחובר לקרקע) – תנא קמא מדמה לכיסוי קרקע ורבי יוסי מדמה לכיסוי כלים.

א. ברי"ף מובא שהלכה כתנא קמא, לאסור כיסויי כלים המחוברים לקרקע כשאין להם בית אחיזה. ואולם לענין כיסוי התנור, העיד רבי יוסי (י"ג: 'רבי יוסי הכהן') משום רבי אליעזר בן יעקב שהוא ניטל בשבת הגם שאין לו בית אחיזה. ורבינא אמר שכן נהגו במתא מחסיא. יש מפרשים שכיסוי התנור שונה משאר כלים מחוברים הואיל שהוא מסייע לאפייה כמו דפנותיו, הרי הוא חלק מחלקי התנור ודינו ככלי גמור (רמב"ן בדעת הרי"ף). והרא"ש כתב להגיה בספרי הרי"ף 'לית הלכתא כתנא קמא'.

והרמב"ם כתב: רק בכלים הקבורים באדמה ונראים כקרקע נחלקו חכמים, אבל בכלים המגולים אעפ"י שהם מחוברים – לא נחלקו (וכן נקט המאירי בדעת הרי"ף, לחלק בין תנור לכלים הטמונים בקרקע).

ב. פתיחת מכסי ניקוז שברצפת הבתים וסגירתם; יש אוסרים אם אין עליהן בית אחיזה – כדין כיסוי קרקע. ויש סוברים שאם רגילים להסירם בתדירות, הרי זה כפקק קבוע המשמש לפתיחה וסגירה ומותר (ע' ש"כ כג, ב; בנין שבת ב,ו ח). דבר קל הנתון על הבור או על מקוה מים, כגון שמיכה או חומר 'קלקל' – מותר להסירו או ליתנו בשבת, שניכר שאינו קבוע ואינו חלק מהבנין (הגרמ"פ שליט"א). ויש מי שאוסר (עפ"י בנין אב).

ג. כיסויי קרקע שאסור, כתב המגן-אברהם: גם אם הופרדו מהבור מבעוד יום, אסורים הם בטלטול מפני שאין עליהם שם 'כלי'. והפריי"מגדים חכך בדבר (ע' משנ"ב ובאה"ל ש,י).

פרק שמונה עשר; דפים קכו – קכז

רה. האם מותר לפנות ערימות תבן או תבואה וכד' לצורך מקום לאורחים או לשיבת בית המדרש?

שנינו, מפנים אפילו ארבע וחמש קופות של תבן ושל תבואה או כדי יין ושמן, מפני האורחים (אפילו אורח אחד. תוס') ומפני ביטול בית המדרש – שיהא מקום לתלמידים (אבל לא לדבר הרשות, מפני טירחה בשבת ו'עובדין דחול'. מפרשים). ובלבד שלא יפנה את האוצר כולו עד שתתיישר הקרקעית – מפני חשש השוואת גומות.